

نگاهی به تاریخ زبان ترکی آذربایجانی

اشاره :

به دنبال چاپ مقاله «نقد گویش های محلی در کتاب خلخال و مشاهیر» جوابیه ای در مورخه ۱۳۸۱/۶/۱ شماره ۲۸ نشریه نوید آذربایجان چاپ گردید که در آن هفت هزار و پانصد ساله بودن قدمت زبان ترکی آذربایجانی ابهام آمیز ، جای سوال و تأمل نکر گردیده بود. هر چند جوابیه ای برای مطلب مذکور حاضر گردیده که در زمان مقتضی به انتشار آن اقدام خواهد شد ولی با توجه به اهمیت موضوع تاریخ زبان ترکی که خود مقاله ای مستقل را می طلبد و جهت تنویر ابهامات موجود و پاسخ به سوالات پیرامون این قضیه در این مقاله هر چند به صورت کوتاه و گذرا به این مسئله پرداخته شده است.

قبل از شروع بررسی تاریخی زبان ترکی آذربایجانی سخنی چند با مؤلف کتاب خلخال و مشاهیر و همفکران آن ضروری بنظر می رسد .

بدیهی است اطلاعات نادرست و یکطرفه [همانند آذری بودن زبان ملت آذربایجان ، تکلم به بوجه های آریایی قبل از شیوع ترکی و تاتی یا تالشی بودن زبان آذربایجانیها قبل از شیوع ترکی و ...] به پیرو سیاستهای شوونیستی و پان فارسیستی رژیم مخوس و نژادپرست پهلوی می باشد که در شرایط کنونی جایی در افکار عمومی و نزد پژوهشگران بی طرف و منصف ندارد.

کاملا روشن است که زبان آذری ، زبان اختراعی جاسوس وعامل انگلیس در ایران ، احمد کسروی ، می باشد که ایشان نیم لهجه های تاقی و تالشی موجود در برخی مناطق آذربایجان نامیده است . که این ادعا به هیچ گونه پایگاه علمی وابسته نیست . چرا که کسی از گرامر ، قواعد دستور زبان ، صرف و نحو آن اطلاعی ندارد . و قواعد آنرا تدوین نکرده واز تاریخ رونق و ادامه حیات آن و کاربرد و قلمرو نفوذ ادعائی آن ، فولکور ، افسانه ، داستان ، آثار برگزیده نظم و نثر و .. اثری ملموس ارائه نشده و از نقش آن در ادبیات ترکی ، فارسی ، عربی و زبانهای دیگر ماقبل و مابعد آن چیزی در بین نیست و اگر واقعا هست در کجا تدریس می شود ؟

چرا تاکنون کسی آنرا یاد نگرفته و کسی یاد نداده و مطمئنا اگر چنین زبانی وجود داشت در زمان رژیم نژاد پرست پهلوی بدون شک در دانشکده های ادبیات جزء دروس اجباری تدریس و جزء مواد درسی موسسات عالی یا در برنامه های درسی مدارس قرار می گرفت . ولی زبان ترکی آثار ارجمند علمی ، ادبی ، فلسفی ، شعر ، نظم و نثر از جمله قوتاد قوبیلیک ، نهج الفرادیس ، عتبه الحقایق ، صحاح العجم ، اغوز نامه ، دیوان الغات التترک و صدها اثر دیگر که طبعا برای نوشتن آنها پشتوانه ای ادبی هزاران ساله لازم است که با فرض آذری بودن ترکان آذربایجان نمی توان کتابهای خلق الساعه نوشت . اما جالبتر اینکه حتی یک کتاب یا دیوان به زبان آذری وجود ندارد.

حال به منظور بررسی زبان ملت آذربایجان در طول تاریخ ، ابتدا به بررسی تاریخ اقوام و حکومتهایی که در آذربایجان بوده اند می پردازیم . با توجه به کتب ارزشمندی چون کتابهای پرفور دکتز نهتابی ، دکتز ضیاء صدر ، پی ئیر آمیه درمورد ملتهایی که قبلا در

آذربایجان زیسته اند می توان به سومنرها ، ایلامیها ، هوری ها ، آراتاها ، کاسسی ها ، قوتتی ها ، لولبی هات ، اورارتوها ، ایشغوزها (ایسکیت ها) ، مانتاها ، گیلزان ها ، کاسبی ها و .. اشاره کرد که زبان تمامی اینها الفاقی و جزء خانواده زبانهای ترکی بوده است . از این میان سومریها ، ایلامیها ، هوری ها اقوامی بودند که اولین تمدنها و مدنیتهای را روی زمین بنا نهادند .

جالب اینکه چند سال پیش یک هیات باستانشناسی آمریکایی - ایرانی در تپه حسنلو سلماس به کشفهای ارزشمندی دست یافتند . رهبر این هیات (رئیس دالسون) بعد از تحقیقات فراوان ، تاریخ این منطقه را به ده دوره تقسیم کردند که اولین دوره حدود ۶۰۰۰ سال قبل از میلاد و چهارمین دوره مربوط به ۱۳۰۰ سال قبل از میلاد تا ۸۰۰ سال قبل از میلاد می باشد . که اولین دوره مربوط به هوریها و آخرین دوره مربوط به مانتاها می باشد.

جایگاه اصلی هوریها در هزاره ۳ و ۴ (۶۰۰ سال قبل) در آذربایجان و مناطقی از قسمتهای شمالی زاگرس و کوچه های توروس بود . همچنین از ربع سوم هزاره قبل از میلاد (۲۴۰۰ سال قبل از میلاد) سند نوشته ای بدست آمده که با الفبای اکد و به زبان التصاقی هوری بوده که این سند متعلق به یکی از پادشاهان هوری بنام تیشاری میباشد و نیز نام یکی دیگر از پادشاهان هوریها بنام ساشانار که در ۱۴۵۰ سال قبل از میلاد حکومت می کرده نیز معلوم است . کاسی ها تقریباً ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد مابین ایلام و مناطقی از آذربایجان ساکن بودند و به دلیل همزمانی و ارتباط سیاسی ، فرهنگی ، اجتماعی تأثیر زیادی در تاریخ آذربایجان داشته اند و قوتتی ها در ۲۸۰۰ سال قبل از میلاد و لولبی ها ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد در شرق و جنوب دریاچه ارومیه و قزوین و همدان ساکن بوده و حکومت کرده اند . اورارتوها ۱۰۰۰ سال قبل از میلاد در آناتولی و پیرامون دریاچه وان دکوههای زاگرس و اطراف دریاچه ارومیه و شهرهای ماکو و نخجوان امروزی صاحب تمدن بوده اند و در اوایل عصر ۱۹ قبل از میلاد ، قبایل مانتاها با به هم پیوستن دولت بزرگی در آذربایجان بوجود آورد و حکومت کرده اند . مادها که اولاً قوننی ها و لولی ها بودند ۶۷۰ سال قبل از میلاد با اعتلاف با ماتتای حکومتی قدرتمند بوجود آوردند که همدان ، اراک ، ساوه ، زرنده ، سونفور ، کاشان ، قم ، قزوین و زنجان و ... تحت حاکمیت آنها بود .

برخلاف آنچه که امروزه شایع شده مادها نوهٔ یک قبیله منفرد که به اصطلاح از سایر آریائیها جدا شده و در آذربایجان سکنی گزیدند و عکس عقیده شایع ، دایر بر اینکه منابع مربوط به تاریخ ما فوق العاده ناچیز است ، منابع آشوری از قرن هفتم تا نهم قبل از میلاد نه تنها برای احیای تاریخ باستان آذربایجان کافی است بلکه جزئیات مهمی را نیز روشن می سازد . با تغییر و تحولات در اوضاع سیاسی آروزگار آذربایجان . هفت قبیله آذربایجان باستان که قبلاً جزو اتحادیه ها مانتا و اورارتووساکای بودند . اتحادیه ای جداگانه ای تشکیل دادند که بعدها ماد نامیده شدند و هرودوت تاریخ نگار یونانی این قبایل را چنین نام می برد :

۱- بوآسای Bousai ۲-پارتلاکئونی Parelakonoi ۳-آستروخات Stroukhotes

۴-مغ Magai ۵-بودیو Boudioi ۶-آری فرانتوی Ariazantoi

۷-ماد Mid

حال بعد از آشنایی مختصر با تعدادی از اقوام و ملل و حکومتهای آذربایجان باستان ، به مردمی نوع زبان آنها می پردازیم . البته لازم به توضیح است که مطابق تقسیم بندی متخصصان زبان شناسی ، کل زبانهای موجود در دنیا به سه گروه تقسیم می شوند ۱-

زبانهای التصاقی که تمام زبانهای خانواده زبان ترکی در این گروه قرار دارند ۲-تحلیلی که از مهمترین زبان این گروه می توان به زبان عربی اشاره کرد.

۳-زبانهای هیجایی که از شاخص ترین زبان این گروه زبان چینی را می توان نام برد . اینک با توجه به این تقسیم بندی ، مطابق اسناد معتبر علمی و تاریخی به بررسی نوع زبان ملل ساکن در آذربایجان می پردازیم .

با توجه به تحقیقات ارزشمند هومتل زبان شناس معروف آلمانی ، زبانهای ایلام و سومتر از یک پایه و جزو زبانهای اورال آلتای (التصاقی) می باشد و دیاکونوف در صفحه ۱۰۱ کتاب تاریخ ماد زبانهای هوری و لولوبی را نیز جزو زبانهای التصاقی می نامند .

طبق نظریه ماراک دئیمیکین (آکادمین) زبان کاسسی ها ، ایلامی ها ، قوتتی ها ، مادها و مانناها نیز التصاقی بود. زبانهای قوتتی ها ، لولوبی ها همانند بوده و بازبانهای اورارتوها و هوری خویشاوند می باشد و «اپرت» باستان شناس مشهور فرانسوی بر ترکی بودن زبان مادها اشاره می نماید . و «دیاکونوف» در صفحه ۸۶ کتاب اشکانیان خود ، زبان آنها را همانند زبان مادها و از خانواده زبانهای التصاقی نام می برند که با مقایسه تحقیقات اپرت و دیاکونوف می توان به ترک بودن اشکانیان نیز پی برد . بدین ترتیب است که از ۷۰۰۰ سال تا ۲۵۰۰ سال قبل ، یعنی مدت ۴۵۰۰ سال بطور مطلق در منطقه جغرافیایی آذربایجان تنها و تنها اقوام التصاقی زبان (ترک) زندگی و حکومت کرده اند . در صورت مطالعه تاریخ ۲۵۰۰ قبل می بینیم که باز آذربایجان در بیشتر مقاطع تاریخی مستقل از حکومتهای دیگر منطقه بوده ، بطوریکه در زمان هخامنشیان آذربایجان در مقابل این حکومت سرفرود نیآورده و تا سرنگونی این حکومت ، تمام فرهنگها ، آداب ، سنن و زبان خود را حفظ کرده که در تأیید گفته بالا می توان به کشته شدن کورش ، توسط ملکه آذربایجان (تومروس) اشاره کرد .

در زمان سلوکیان نیز کل آذربایجان مستقل از حکومت اینها بوده و اسکندر نتوانست آذربایجان را به تصرف درآورد که در مورد «استرابو» جغرافیدان یونانی می نویسد : « در زمان حمله اسکندر ، سرداری بنام آتورویات آذربایجان از چنگ اندازی اسکندر محفوظ نگهداشت .»

در زمان ساسانیان نیز آذربایجان مستقل بوده و حتی بعد از شاپور دوم ، ساسانیان با هیتی ها (هیاطله) پیمان اتحاد بستند تا در شمالغرب با روم بجنگد . بعد از اسلام نیز ترکان اغوز که شمشیر اسلام نامیده می شوند در آذربایجان حکومت قدرتمندی بنا کرده و با ملازگرد مبارزه کرده و توسط آلپ ارسلان ضربه سنگینی به آنها وارد آورده . بعد از اغوزها نیز حکومتهایی که در آذربایجان و گاهی در مناطقی دیگر از ایران حکومت می کرده اند . از جمله غزنویان ، سلجوقیان ، خوارزمشاهیان ، مغولها ، اتابکیان ، تاتارها ، آق قویونلوها ، قره قویونلوها ، صفویان ، افشاریان و قاجار تماما ترک زبان (التصاقی) می باشند .

اسناد و مدرک دیگری دال بر ترک بودن ملت آذربایجان از سالیان سال می توان به نظریه « دیونیوس پرگیت» جغرافی نگار و شاعر یونانی که در صده چهار میلادی ترک زبانان را ساکن اصلی دیار می نامد اشاره کرد و همچنین محمد عوفی در ذکر خلافت عمر بن عبدالعزیز که از سال ۹۹ تا ۱۰۱ هجری ادامه داشت از قیام بیست هزار ترک آذربایجانی سخن میگوید .

و نظریه دیگر از « یامپولسکی» می باشد که می گوید «ترکها در اطراف دریاچه ارومیه زندگی می کند و آشوریها آنها را توروک turuk نام برده اند و در سنگ نوشته های اورارتوئی هم سخن از قومی بنام توریخی رفته که در آذربایجان می زیستند (اوایل هزاره قبل از میلاد) و میگوید توروکها یا توریخی ها همان ترکها هستند .

و محققان دیگری چون ژ. اوپر، قرتیز هومتل، ا. م. محمد اوف، ت. حاجی یف، گ. ا. ملیکثریلی، میرچی زاده، تیمور پیرهاشمین، یوسف اف، وروشل گوازیان، زکی ولید دوغان و دهها محقق و دانشمندان امثال اینها آذربایجان را به عنوان سرزمین ترکان نام می برند که به علت همانندی با نظریه های ما قبل نیازی به تکرار آنها وجود دارد. بهر حال ترک بودن ملت آذربایجان و ۷۵۰۰ ساله بودن زبان ترکی آذربایجانی مطابق یافته های امروزی به راحتی اثبات می گردد. چه بسا در آینده بسار دورتر از این تاریخ هم اثبات شود.

زیر نوشت ها:

- ۱- تاریخ دیرین ترکان ایران پرفسور ذهتابی و تاریخ ایلام پی آمیه ترجمه شیرین بیانی
- ۲- تاریخ دیرین ترکان ایران - پرفسور ذهتابی
- ۳- تاریخ ماد - دیاکونوف
- ۴- تاریخ آذربایجان - آ. ن. قلی اف